

IZHODIŠČA KONCEPTUALIZACIJE PODJETNOSTI (V OŠ V SLOVENIJI)

Starting Points for Conceptualizing Entrepreneurship (in Primary Schools in Slovenia)

IZVLEČEK

Prispevek tematizira družbene in ekonomske spremembe in v njih zamike vloge in delovanja šole. V tem okviru so v ospredju pojav podjetnosti kot koncept v edukaciji in iz njega izhajajoča preizpraševanja zastavitve vsebin, namenov znanja in institucije šole kot odgovor na kompleksne in tudi kontradiktorne družbene interese. Koncept podjetnosti pa se na različne načine vpenja tudi v slovenski šolski prostor. V osnovne šole se je podjetnost umestila s projektom POGUM, v okviru katerega tudi nastaja konceptualizacija podjetnosti, ki vključuje različne dimenzije realizacije kompetence podjetnosti na različnih področjih, med katerimi prispevek izpostavlja področje šol kot središč skupnosti.

Ključne besede: podjetnost, hibridne ekonomije, šola, šole kot središča skupnosti

ABSTRACT

The paper discusses social and economic changes, and within them the shifts in the role and operation of schools. Within this context, it focuses on the phenomenon of entrepreneurship as a concept in education and on the resulting inquiries into the contents, the purposes of knowledge and the school institution as a response to complex and sometimes contradictory societal interests. The concept of entrepreneurship is also being integrated into the Slovenian school setting in different ways. Entrepreneurship has been integrated into primary schools through the project POGUM, which is creating a concept of entrepreneurship that includes different dimensions of the realization of the entrepreneurship competence in different areas; the paper highlights the area of schools as centres of communities.

Keywords: entrepreneurship, hybrid economies, school, schools as centres of communities

UVOD

Pogled v preteklost nas opozarja, da so časi izrazitih družbenoekonomskih sprememb prežeti z vprašanji, kako pripraviti mlajše generacije za spoprijemanje z vzpostavljaljivimi se načini življenja. Podobno kot se je ob prelomu 19. v 20. stoletje spraševal Durkheim (2001), se v začetku 21. stoletja ponovno sprašujemo, kako na ozadju ekonomskih in družbenih sprememb uravnavati težnje individualnega in družbenega v načinih učenja, poučevanja in vloge šole.

Zdi se, da je danes iskanje prihodnje vloge edukacije povezano z naraščajočo brezposelnostjo in družbenimi neenakostmi, z ohranjanjem narave, planeta in iskanji novih načinov sobivanja.

ZAMIKI EKONOMIJE, ZAMIKI DRUŽBE

Izzivi sodobne družbe kažejo, da so ti precej širši od izzivov, ki bi jih lahko smiselno in trajnostno reševali samo s podjetništvom, ki se strukturira okrog meznega dela in dobička. Podjetništvo kot ena od linij podjetnosti z ozkim ciljem materialnih dobičkov je v zadnjih štirih desetletjih poudarjeno veljalo za enega od temeljev neoliberalne

ekonomije. Deloma že vzporedno (Ostrom, 1990/2010) in v še večji meri v zadnjih dveh desetletjih pa preučevalke in preučevalci ekonomije in družb (Stiglitz, 2012; Picketty, 2014; Rifkin, 2000, 2007, 2015; Wallerstein et al., 2013; Beck, 2001; Bauman, 2002, idr.) vse glasneje opozarjajo na tveganja, ki jih proizvaja tip ekonomije, osredinjen izključno na dobiček in poblagovljenje. Vse bolj očitno je, da dodatna stava na popolno konkurenco in poblagovljenje življenj tudi v delih in načinih bivanja, v katerih danes še ne delujemo po logiki blagovne produkcije in menjave (npr. poblagovljenje vodnih virov, sosedске pomoči ipd.), ni odgovor na izzive ohranjanja sodobnih demokratičnih družb, ki poudarjeno stavijo na trajnostno, socialno ekonomijo. Še več: omenjeni raziskovalci in raziskovalka ponujajo kot bistveno produktivnejšo rešitev iz zagat sodobnosti v smeri prakticiranja hibridnih ekonomij in praks sobivanja, ki segajo tudi onstran meznega dela.

Poskusi regulacije ekonomije delitve na ravni EU (EU, 2016) sporočajo, da je hibridnost ekonomij že na delu. Tovrstne prakse kažejo tudi, da pojem hibridnosti zajema tako prakse, ki so v jedru vezane na dobiček, kot tudi prakse, »peer to peer production« (p2p), ki so le ena od modulacij sicer precej razširjenega pojma alternativnih ekonomskih praks

(prim. Castels, 2012). Slednje se oblikujejo in razvijajo na robovih tržne ekonomije kot točke odpora in preizpraševanj smiselnosti in vzdržnosti življenja v družbi meznega dela, podrejenega večanju dobička. Medtem ko narašča število brezposelnih, tistih, ki se ne uspejo vključiti v obstoječe strukture dela, in tistih, ki so iz teh struktur v vse večjem številu izključeni, se število alternativnih ekonomskih praks, delno kot nuja, delno pa tudi kot izbira odločitev za drugačno, povečuje.

Očitno je namreč, da mezdno delo ne more rešiti npr. problema brezposelnosti v prihodnosti ob ohranjanju dobička kot regulativne ideje. Človeško delovno silo bo, kot kažejo študije (Frey in Osbourne, 2017) namreč pospešeno zamenjevala umetna inteligenca. Del te prihodnosti, tudi ko si pred njo še zatiskamo oči, že živimo. Trenutna stopnja avtomatizacije, robotizacije in uporaba vseh možnosti IKT ter novih materialov zgovorno nakazujejo zamudništvo tistega dela zahodne družbe (Ford, 2009), ki ji pripadamo tudi sami. Industrija 4.0 potrjuje omenjene zamike in potrjuje tezi o strukturni brezposelnosti prihodnosti (Rifkin, 2014), če je zaposlovanje vezano na mezdno delo, ki ga naddoloča stremljenje k vse večjemu dobičku peščice, ki ta dobiček za nameček še umika v davčne oaze.

Naraščajoče ekonomske in socialne razlike – ne le med zahodno družbo in preostalimi deli sveta »v razvoju«, ampak vse bolj tudi razlike v zahodni družbi sami (Oxfam, 2019; Mipex, 2016) – kažejo, da smo dosegli mejno stopnjo družbene neenakosti. **Skrajne neenakosti (Judt, 2010), ki so posledica razvoja tehnologij, poglobljenja ter kopičenja bogastva na eni strani ter brezposelnosti in pomanjkanja na drugi, odpirajo prostor razpravam o dvakratnem UTD (kot univerzalnem temeljnem dohodku in univerzalnem temeljnem dostopu) (Castel, 2009; Van Parijs, 2004; Offe, 1986 in 2004), ki bi pomagal strukturirati prehod v vzpostavljajoče se hibridne ekonomije.**

Izzivi obstoječega tipa ekonomskih praks, predvsem tam, kjer institucije na nacionalni ravni ne uspejo več zagotavljati mrež varnosti, se vsaj od gospodarske krize 2008 poskušajo blažiti z različnimi oblikami neformalnih in polformalnih mrež, ki v jedru temeljijo na vzajemnosti, dostopnosti in delitvi, ob pešajočih menjavah za dobiček. V Kataloniji (Castels, 2012), na Finskem in tudi v Sloveniji (npr. Časovna banka ipd.) zaznavamo poskuse oblikovanja prostorov, v katerih bi lahko ob tržni ekonomiji s praksami menjav brez plačila, praksami sodelovanja in samooskrbe omogočili solidarnost, posredovano z dobrinami ali storitvami, ki smo jih pripravljeni deliti, vse tja do proaktivnosti na področju politike in civilne družbe. S tem se strukturirajo problematike (Foucault, 1981), ki hkrati že nakazujejo obrise mogočih rešitev. Kopičenje denarja, materialnih dobrin ipd., ki je postalo prevladujoča oblika dispozitivov zagotavljanja varnosti s pomočjo trga; vzporedno povečevanje razlik med posamezniki, ki so povezane s pretiranim potrošništvom in okolijskimi tveganji, sprožajo premisleke o tem, koliko je dovolj (Skidelsky, 2013), in sporočajo, da je smisel življenja mogoče iskati tudi v poljih onkraj nenehne kopičenja materialnih dobrin.

Avtorice in avtorji, ki že preučujejo možnosti praks skrajševanja delovnega časa (Schor, 2010), ki se kaže kot ena od vzporednih, hibridnih linij prehajanja, dokazujejo družbene, okoljske in ekonomske učinke, povečevanja količine

časa, ki ga posameznik/-ca preživi zunaj meznega dela. V isto vrsto se uvrščajo tudi oblike pluralizacije delovnih razmerij in smiselne fleksibilizacije, pričakovanj in vrednot, ki jih imajo generacije z vse višjo izobrazbo, ki stopajo na trg dela (Kopač, 2015),

Vprašanje ekološke vzdržnosti (Beck, 2001; Rifkin, 2007) preči in pogojuje zgoraj očrtane smeri razvoja.

Nakazani izzivi povečujejo in zamikajo pričakovanja, povežana z delom v šoli. Pregled nacionalnih in mednarodnih dokumentov pokaže, da se v delu že zastavljajo kot vprašanje podjetnosti, ki se odmika od prevladujočega razumevanja podjetnosti kot podjetništva. Ta smer razmisleka je za zdaj še pod udarom stare racionalnosti podjetništva, ki se oprijema logike kopičenja dobičkov in podjetništva, v katerem je dovoljeno vse, tudi pretakanje dobičkov v kontraproduktivne davčne oaze. Spoprijem racionalnosti preteklosti, ki se bori za ohranitev prevladujočega položaja v družbi, in novega, ki neogibno prihaja, že poteka in bo v naslednjih desetletjih zaznamoval naše bivanje. Z njim se bomo od ozkega pojmovanja podjetnosti premikali k bolj civilizirani širši opredelitvi, ki bo v svoje jedro poudarjeno postavljala dobrobit ljudi (individualno in skupinsko), skrb za planet, ki smo ga dolžni ohraniti tudi za naslednje generacije, in temu se bo prilagajalo tudi iskanje prihodnjih oblik in vsebin v polju vzgoje in izobraževanja.

OD DRUŽBE K IDEJAM IN PRAKSAM PODJETNOSTI V ŠOLI

Medtem ko je v osemdesetih letih 20. stoletja prevladovalo podjetništvo kot ideja in praksa v polju ekonomije z regulativnimi idejami neoliberalizma v obliki razglašanja potrebe po tem, da naša življenja podredimo logiki trženja in nenehne tekme vseh z vsemi, se že slabo desetletje kasneje nismo več spraševali, ali naj o podjetništvu govorimo tudi v šoli, ampak že, kako naj sistematično pripravo na podjetništvo razširimo na vse, ki vstopijo v šolo. Čas vzpona ideje podjetništva je čas širših procesov deregulacije, ki so prečili družbo. Starim oblikam institucij in razmerij se je pod geslom birokratizma pripisovalo neučinkovitost, togost, neinovativnost in predvsem dušenje individualne pobude (Kent, 1990). Podjetništvo je tako v ekonomskem polju nastalo kot ideja deregulacije in spodbujanja ustvarjalnosti in inovatorstva, ki naj bi se iztekla v gospodarsko rast. Na omenjeni podlagi je ideja krepila prakse odmika od skrbi za skupno in skupnost ter poudarjala skrajni individualizem, ki naj bi prek skrbi vsakega individuumu zagotavljal pričakovano, gospodarsko rast (Rushing, 1990). Šola je v tem okviru postala predmet zahtev po oblikovanju posameznikov in posameznic, ki naj bi bili v času, ko je socialna država postala odveč, dovolj podjetni, da bi si zagotovili priložnosti na trgu dela oz. postali temeljna celica podjetnosti – podjetniki, podjetnice.

Če odštejemo terminološke dileme glede prevoda termina *entrepreneurship*, pa se je ob pojmu tradicionalnega podjetništva na prelomu tisočletja že začela oblikovati tudi ideja podjetnosti, ki se je postopoma oddaljevala od gole instrumentalnosti in služenja pohlepu ozke podjetniške elite. Enega prvih znakov postopnega zamikanja je prineslo zavzemanje za socialno in tudi družbeno odgovorno podjetništvo. Vzpostavljati se je začela smer, ki jo Rifkin (2007, 2014) tematizira kot momente prehodov v hibridne, vprične ekonomije (NORDEN, 2015). Te se danes, ob še

prevladujočem tržnem ekonomskem modelu in na njegovih robovih, oblikujejo kot ekonomije delitve, alternativne ekonomske prakse ipd. Pregled mednarodnih dokumentov o podjetništvu in podjetnosti že kaže, da se je v tem času tudi v polju vzgoje in izobraževanja ideja podjetništva v šoli zamikala v pojem podjetnosti (prim. Eurydice, 2016; Lackeus, 2015; NORDEN, 2015). Trgu se je torej priključil širši družbeni kontekst. Resni premisleki omenjenih premikov se sicer krepijo, obsežnejših evalvacij nakazanega zamikanja pa še vedno ni dovolj (prim. Castells, 2012).

Pričakovanja družbe v razmerju do šole, ki jih je moč razbrati iz obstoječih besedil na to temo, pritrjujejo tezi o postopnem oblikovanju modelov razumevanja hibridnosti tudi v šoli. Ob že vzpostavljenih praksah priprave na opravljanje poklicev v okviru meznega dela v šoli (prim. World Bank, 2015) naj bi se v šolskem prostoru vzpostavile tudi prakse, ki bodo blažile naraščajoča družbena in osebna tveganja, predvsem tista, za katera verjamemo, da bi jih kompetence podjetnosti lahko blažile (Sue, 2011; Gaber, 2017).

Spreminjajo se tudi modalitete bivanja sodobnih generacij. Opažamo jih že pri spremembah na trgu dela, v polju pritiska tržne ekonomije na okolje, na predruženje razmerij med posamezniki/-ki, v polju razmerij in vsakodnevnih praks družin, na delovnem mestu in v šoli (Wallerstein, 2013; Rifkin, 2015; Castells 2013; Laval, 2005; Apple, 2013 idr.). Tveganja naraščajoče strukturne brezposelnosti, meje meritokratskega (posebej neoliberalne meritokracije) kriterija, skrajne neenakosti, ki jih je poudarjeno čutiti tudi v šolah (Oxfam report, 2019), porast skrajnih družbenih idej in praks, upad participativnosti na ravni države in civilne družbe, problematika vključevanja migrantov v sodobne zahodne družbe (prim. Mipex, 2016) in okoljska tveganja (Beck, 2001, 2009; Bauman, 2002; Castel, 2003) pritiskajo tudi na šolski prostor. V njem jih je zaznati vse od zamikanja vsebin in načrtovanja pouka, pri načrtovanju didaktičnih pristopov pa tja do domnevno nove etike podjetne šole (prim. *Teacher Education Trainig* – report, 2011; Lackeus, 2015).

KONCEPTUALIZACIJA PODJETNOSTI V SLOVENSKIH OSNOVNIH ŠOLAH

V zgoraj tematiziranem okviru se je v osnovnih šolah premišljeno koncipiral preplet klasičnih pojmovanj vzgoje in izobraževanja in vključevanja idej podjetnosti v naš šolski prostor. Pri tem je bila v izhodišču idej nezadostnost, celo škodljivost poskusov »predelave« slovenske šole v pripravljavnico za podjetništvo. **V povezavi s praksami kompetenc podjetnosti (EntreComp) in v skladu z njihovo logiko ter premišljenimi nameni ravni edukacije koncept podjetnosti omogoča naslavljanje aktualnih družbenih problemov: učencev, učenk, družin, lokalne skupnosti in družbe v celoti, tako da se bo povečala pozornost edukacije oblikovanju sposobnosti za problemski pristop k učenju; sposobnosti reflektiranega dela v skupini; sposobnosti načrtovati lastno življenjsko pot in pri njej vztrajati ter jo reflektirano zamikati; sposobnosti kombinirati skrb zase s skrbjo za druge in za okolje**

in ob tem krepitev sposobnosti samoomejitve, strpnosti, iniciativnosti in proaktivnosti.

Na tej podlagi je v okviru projekta POGUM¹ nastalo 6 konceptov razvoja podjetnosti, med njimi tudi koncept šol kot središč skupnosti.

Šole kot središča skupnosti

Možnosti za reflektirano zamikanje načinov sobivanja so vezane na potencialne populacije. Na svetu ni bilo še nikoli toliko visoko izobraženih kot danes. Šole so skozi izobraževanje – vse tja do terciarne izobrazbe – na svoj način že sodoločile sodobne družbe. To so družbe znanja. Vprašanje je le, kakšno je to znanje oz. za kaj v šolskih sistemih izobražujemo (Biesta, 2013) in v katere namene pridobljeno znanje in omiko uporabimo. Dodaten poudarek dela projekta Pogum, ki nosi povedno ime *šole kot središča skupnosti*, tako izhaja iz bogate tradicije

Ideja in praksa šol in drugih središč skupnosti nista novi. V eni izmed oblik jo zasledimo že na prehodu iz 19. v 20. stoletje v ZDA v skupini, ki je utemeljila progresivno pedagogiko. ZDA so se takrat ukvarjale z vprašanji integracije migrantov s podeželja v mestih in seveda tudi z integracijo priseljencev iz Evrope. V Čikagu je nastala Hull House. Vzpostavila in upravljala jo je Jane Addams. Približno sto let pozneje, ko smo soočeni s podobnimi izzivi, se šole ponovno kažejo kot moč, del odgovora na naraščajoča tveganja in neenakosti. V svetu danes obstoji več različnih modelov/praks omenjene ideje, npr. *Full service schools* v Kanadi, *Community schools* v ZDA in VB, *Breede school* na Nizozemskem. Srečanje s sodobnimi praksami v tujini (Islandija, Anglija, Katalonija, Finska), tudi tistimi zunaj šolskega prostora, še dodatno kaže na upravičenost in nujnost oblikovanja znanj, spretnosti in vrednot, ki bodo podprli hibridne ekonomske prakse in s tem socialne inovacije tudi v Sloveniji (Gaber idr., 2016; AS, 2011; BCS, 2011; Bingler, 2003).

Koncept šol kot središč skupnosti izhaja iz prepričanja, da lahko šole prihodnjim generacijam pri iskanju oblik smiselne in človeka vrednega življenja ponudijo oporo. Opre, o katerih pišemo, bodo namreč pomembne in tudi potrebne tako v času prehajanja kot tudi v družbah hibridnih ekonomij. Med temi so posebej pomembni vzpostavljajoči se uvidi in mehanizmi zmanjševanja socialne in ekonomske neenakosti v kombiniranih oblikah – kot univerzalnega temeljnega dostopa in delitve – dostopa do temeljnih dobrin, hrane, vzgoje in izobraževanja itn. Ideja dostopa in delitve seže onstran individualiziranih interesov, koristi in dobičkov. Posega v polje izmenjav, opor in prerazporejanja dobrin in storitev od tistih, ki imajo (pre)več, k tistim, ki nimajo ali imajo (pre)malo (Van Parijs, 2004). »Več od 'temeljne' bo pri tem pogosto zelo verjetno še vedno vezano na takšno ali drugačno 'podjetnost', podjetništvo, posel itn.« (Gaber idr., 2016: 82)

Tak poskus zamikanja načinov sobivanja je v delu tudi projekt POGUM, ki konceptualizira, razvija in prakticira nove oblike podjetnosti na različnih področjih, kot so: področje samooskrbe, področje kulture in inkluzije, področje urejanja urbanega in naravnega okolja, področje poklicne orientacije in področje šol kot središč skupnosti. V njih se razvijajo vzporedne in medsebojno povezane prakse, ki delno

1 Več na: POGUM <https://www.zrss.si/objava/projekt-pogum>.

Primer:

Šola je aktivnosti razvrstila na tri ravni dela: v obvezni program, razširjeni program in med druge dejavnosti šole. Na ravni konkretizacije aktivnosti, dejavnosti so – izhajajoč iz učnih načrtov izbranih predmetov (zgodovina, geografija, državljanska kultura in etika ter slovenščina) – poudarili predmetno specifične cilje in jih oblikovali v skupne/medpredmetne cilje, s katerimi bodo učenci in učenke spoznavali izbrano tematiko in ob tem tudi že načrtovali npr. spoznavanje kulturno značilnih plesov, pesmi, iger, narodnih noš, jedi itn. Idejo multikulturalnosti dopolnjujejo tudi v razširjenem programu, in sicer s krožkom, v katerem načrtujejo dejavnosti, povezane z izzivi in priložnostmi medkulturnosti, ter s prispevki na temo sodelujejo pri pripravi šolskega glasila. Na podobni ravni je na šoli nastal večjezični koledar. V okviru drugih dejavnosti načrtujejo in organizirajo medkulturni sejem, na katerem predstavljajo izdelke in aktivnosti, nastale v razširjenem programu in med poukom. V razširjenem programu in drugih dejavnostih šole načrtujejo tudi aktivnosti,

ki bodo učencem/učenkam priseljencem/priseljenkam in njihovim družinam lajšale prehod v novo lokalno in šolsko okolje. Sem spadajo priprava učenk/učencev za vlogo tutorjev, vzpostavitev informativne točke za priseljenke/priseljenke, tečaj slovenščine, izdelava večjezične spletne strani, izvedba ankete o potrebah priseljenk/priseljencev, vključevanje problematike in glasu priseljenk/priseljencev v šolska in lokalna glasila. Šola bo za te dejavnosti omogočila uporabo šolskih prostorov. Dopolnjevanje aktivnosti v razširjenem programu načrtujejo tudi na ravni drugih dejavnosti šole. Tam ideje vzajemne pomoči vodijo v smer krepitve socialnega kapitala ter spodbujajo druženje učencev/učenk in njihovih družin tudi zunaj prostorov šole, na prireditvah, v popoldanskih dejavnostih. Letno načrtujejo tudi spremstvo in pomoč učencem/učenkam in staršem (tistim, ki imajo še težave z jezikom) pri urejanju drugih potreb (npr. urejanju razmerij z lokalno upravo in drugimi institucijami v lokalnem okolju – inkluzija za njih, od vodstva šole prek izjemno angažiranih učiteljic pa do učenk in učencev, ni nikoli bila postavljaška fraza).

ostajajo zapisane starim racionalnostim in podjetništvu, delno pa stremijo k širšemu razumevanju podjetnosti; kot takšne spadajo med socialne inovacije (prim. Taipale, 2013). Med skupnimi cilji projekta so tako: pripravljanje mladega človeka na samostojno in odgovorno vključevanje v družbo, udejanjanje ciljev in načel trajnostnega razvoja in krožnega gospodarstva, uresničevanje ciljev vseživljenjskega razvoja, skrb zase in za druge, krepitev šolske skupnosti in skupnosti šol z lokalno skupnostjo, usposabljanje učencev in učenk za samostojno in odgovorno ravnanje z okoljem, skrb za ohranitev vrst, ravnanje z odpadki, krepitev različnih oblik sodelovanja/povezovanja, npr. medgeneracijsko, medkulturno idr.

Na opisanem ozadju je šest razvojnih šol – šol kot središč skupnosti – opredelilo nabor potreb populacije in lokalne skupnosti. V primeru zgoraj bomo na kratko predstavili aktivnosti ene izmed šestih šol: dejavnosti aktivnega vključevanja priseljencev v skupnost in povečevanja strpnosti v smeri zamikov skupnosti za multikulturno družbo.

NAMESTO SKLEPA

Verjamemo, da lahko s šolami kot središči skupnosti prispevamo h krepitvi in povečevanju kulturnega in socialnega kapitala učenk in učencev ter njihovih staršev. Šole tako dodatno vpnejo v prostor, iz katerega prihajajo učenke in učenci ter njihove družine. Pri tem upamo tudi na povečevanje medsebojnega zaupanja med učitelji/učiteljicami in starši, med prebivalkami/prebivalci lokalnih skupnosti ter ne nazadnje med državljanke/državljanin ter šolo. V časih negotove sedanosti in izzivalne prihodnosti tako pridobivamo mehanizem blaženja pritiskov družbenih, skupinskih in individualnih negotovosti. Tudi tistih, ki jih prinaša obdobje prehajanja med starim svetom prevlade trga kapitala in meznega dela (ki je prinesla dosti smiselne) ter družbo hibridnih ekonomij, ki ponuja eno mogočih rešitev zagat, v katere se je zapletla družba prevelikih neenakosti in pretiranega individualizma.

VIRI IN LITERATURA

Apple, M. (2013). Global Crises, Social justice, and Teacher Education. V: Journal of Teacher Education, 62.2. Sage.

Bauman, Z. (2002). Tekoča moderna. Ljubljana: Cf. Beck, U. (2001). Družba tveganja na poti v neko drugo moderno. Ljubljana: Temeljna dela.

Beck, U. (2009). Critical Theory of World Risk Society: A cosmopolitan Vision. V: Constellations. Oxford: Blackwell Publishing. Let. 16, št. 1.

Biesta, G. (2013). The beautiful risk of education. London: Routledge

Castel R. (2003). From manual workers to wage laborers: Transformation of the social question. London: Transaction Publisher.

Castel, R. (2009). Le montee des incertitudes – travail protections statut de l'individu. Pariz: Seuil.

Castells, M. idr. (2012). Aftermath. The Cultures of the Economic Crises. Oxford: Oxford University Press.

Collins, R. (2013). Nič več dela za srednji razred: nič več zaslinih izhodov. V: Wallerstein, I. (2013). Ali ima kapitalizem prihodnost. Ljubljana: Cf.

Collins, R. (2013). Nič več dela za srednji razred: nič več zaslinih izhodov. V: Wallerstein, I. (2013).

DPC. Declaration on Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education (2015). Dostopno na: http://ec.europa.eu/education/news/2015/documents/citizenship-education-declaration_en.pdf (december 2015).

EntreComp (2016). EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. EU: EC.

EU (2016). Mnenje Evropskega odbora regij – Lokalna in regionalna razsežnost ekonomije delitve (2016/c 051/06). Bruselj: Uradni list EU.

Eurydice (2016). Entrepreneurship Education at School in Europe. EU: Eurydice.

Ford, M. (2009). The lights in the Tunnel. USA: Acaculant Publishing.

Foucault, M. (1981).

Frey, C. B., Michael, A., Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation?, Technological Forecasting and Social Change, Volume 114, 254–280.

Gaber, S., Kos, Ž., Tašner, V. (2016). Premene v družbi, spremembe v šoli. V: Štremfel, U. (ur.) (2016): Šolsko polje. Pravičnost, neoliberalizem in izobraževanje. Let. XXVII, št. 5-6.

Gaber, S., Tašner, V. (2017). Prihodnost šole v družbah dela brez dela. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

GINI <http://www.gini-research.org/articles/cr>.

Judt, T. (2011). Deželi se slabo godi. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kent, C. (1990): Entrepreneurship Education: Current Developments, Future Directions. New York: Quorum Books.

Kopač, A. (2015). Slovenija 2030. Dostopno na: <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/objave/C164622882985756C1257D97003307E0?OpenDocument>.

Lackeus, M. (2015). Entrepreneurship in education. Bruxelles: OECD. Dostopno na: https://www.oecd.org/cfe/leed/BGP_Entrepreneurship-in-Education.pdf.

Laval, C. (2005). Šola ni podjetje. Neoliberalni napad na javno šolstvo. Ljubljana: Krt.

Mipex (2016). <http://www.mipex.eu/>.

NORDON (2015). Social entrepreneurship and social innovation. Copenhagen: Nordic Council of Ministers. Dostopno na: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:856045/FULLTEXT01.pdf>.

Offe, C. (1986). Delo kot ključna sociološka teorija? Teorija in praksa 23 (12).

Ostrom, E. (2010). Beyond markets and states. Polycentric governance of complex economic systems. American economic review 100.

Oxfam (2019). Public good or private wealth? Universal health, education and other public services reduce the gap between rich and poor, and between women and men. Fairer taxation of the wealthiest can help pay for them.

<https://www.oxfam.org.nz/sites/default/files/reports/Public%20Good%20or%20Private%20Wealth%20-%20Oxfam%202019%20-%20Full%20Report.pdf>. Dostopno: 6. 6. 2019. percent-160117-en.pdf (1. 5. 2017).

Picketty, T. (2014). Capital in the 21st Century. Harvard. P2P: <https://www.investopedia.com/terms/n/nbfc.asp>.

Rifkin, J. (2000). The age of access. The new culture of Hypercapitalism where all off life is a paid-for experience. NY: Tharcher/Putnam.

Rifkin, J. (2007). Konec dela. Zaton svetovne delavske sile in nastop postržne dobe. Ljubljana: Krtina.

Rifkin, J. (2013). The third Industrial revolution: How Lateral Power is Transforming Energy, the Economy, and the World – Paperback.

Rifkin, J. (2015). The zero marginal Cost Society: The Internet of Things, the Collaborative commons, and the eclipse of capitalism. New York: Palgrave Macmillan.

Rushing, F. W (1990). Entrepreneurship in Education. Entrepreneurship Education: Current Developments, Future Directions. New York: Quorum Books.

Schor, J. (2010). Plentitude. Charlton North: Scribe Publications Pty. Ltd.

Skidelsky, R., E. (2012). How much is enough? The Love of Money, and the Case for the Good Life. London: Penguin books.

Stiglitz, J. (2012). The Price of Inequality. London: Penguin.

Sue, R. (2011). Novi časi edukacije. V: Gaber, S., Tašner, V. (2017). Prihodnost šole v družbah dela brez dela. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Teacher Education and Training to prepare teachers for the challenge of entrepreneurship education. Report. (2011): Entrepreneurship Education: Enabling Teachers as a Critical Success Factor. Bruxelles: EC.

Van Parijs, P. (2004). Temeljni dohodek za vse in Offe, C. (2004). Poti od tod. Oboje v: Brezplačno kosilo za vse. Ljubljana: Krtina.

World Bank (2014). Valeria A. idr. (2014). Entrepreneurship Education and Training Programs around the World. WB.

► Tudi med umetnostjo in podjetnostjo ni meje. Upodobitve Ivana Cankarja, delo dijakov Gimnazije Jesenice.